

Pavel Frouz

SBÍRÁME MINCE A BANKOVKY

Praktická příručka
nejen pro začínající sběratele

edice **bod**

Pavel Frouz

SBÍRÁME MINCE A BANKOVKY

Praktická příručka
nejen pro začínající sběratele

DOKOŘÁN

Pavel Frouz

Sbíráme mince a bankovky

Praktická příručka nejen pro začínající sběratele

Copyright © Pavel Frouz, 2015

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Třetí vydání (první elektronické).

Odpovědný redaktor Marek Pečenka.

Redakce Marie Černá.

Grafická úprava Martin Radimecký.

Obálka, sazba a konverze do elektronické verze Miloš Jirsa.

Vydalo nakladatelství Dokořán, s. r. o.,

Holečkova 9, Praha 5, dokoran@dokoran.cz,

<http://www.dokoran.cz>, v roce 2015 jako svou 761. publikaci.

ISBN: 978-80-7363-711-8

Obsah

Předmluva.....	7
Jak vznikaly peníze.....	9
Numismatika a sbírání mincí	16
Slavné sbírky mincí a slavní sběratelé.....	18
Mincovní nálezy a poklady	21
Sbírání mincí	24
Vzácnost mincí	30
Jaké mince se nejvíce sbírají	33
Technika výroby mincí.....	53
Popis mince	55
Vyobrazení a nápisy na mincích.....	61
Provedení mincí	72
Zvláštní typy mincí	81
Nouzové a zvláštní peníze	87
Vzory a návrhy, ražby na zkoušku	94
Varianty a zmetky	97
Padělky a napodobeniny	99
Mince, které nejsou mincemi	105
Numismatické katalogy	111
Zachovalosti mincí.....	116
Čištění mincí	126
Restaurování mincí.....	137
Uspořádání sbírky	138
Sbírání papírových peněz	147
Krátká historie peněz na našem území.....	155

Literatura a prameny	187
Příloha 1: Současné měny evropských států a území.....	189
Příloha 2: Současné měny mimoevropských států a území.....	194
Příloha 3: Přehled nejčastějších zkratk na mincích.....	209
Příloha 4: Přehled panovníků, jejichž jménem byly v českých zemích raženy mince	213
Příloha 5: Československo a Česká republika - období z hlediska sbírání mincí	216
Příloha 6: Slovníček.....	217

Předmluva

Právě jste otevřeli knížku, která se jmenuje „Sbíráme mince a bankovky“. Předpokládám tedy, že vás její název nějakým způsobem zaujal. Možná tedy již mince nebo papírové peníze sbíráte či s jejich sbíráním hodláte začít. Nebo se třeba chcete o mincích a bankovkách jen něco více dozvědět, případně jste vzali tuto knížku do ruky třeba prostě jen ze zvědavosti. Tato publikace je určena pro všechny z vás, každý si v ní najde to svoje. Nemáte v ruce vysokoškolskou učebnici numismatiky ani specializovaný katalog mincí a bankovek, ale praktickou příručku, popisující sbírání mincí a bankovek a vše, co s mincemi a platidly obecně souvisí. Dozvíte se, jak a kde mince a bankovky získávat, jak je ukládat a chránit před poškozením, jak je čistit. Také zde najdete i trochu povídání o vzniku a původu peněz, o slavných sběratelích, o numismatických sbírkách či o slavných pokladech. Celá jedna kapitola je věnována vývoji peněz na našem území. Notafilům jsem také věnoval zvláštní kapitolu, ve které popisují, v čem se sbírání papírových platidel liší od sbírání mincí.

Položili jste si někdy otázku, co to jsou vlastně mince? Nej-samozřejmější odpovědí, která napadne skoro každého, je, že to jsou kovové kulaté peníze. Tato samozřejmě odpověď však není vůbec přesná! Existují totiž i mince vyrobené z porcelánu či z plastu, nebo dokonce ze skla nebo perleti. Mince dokonce ani často nemají kruhový tvar. Asi si říkáte, že to bude určitě nějaká exotická výjimka a že tady jistě mluvím o mincích z Asie či Afriky. Nikoliv – pravý opak je pravdou! Stačí si třeba prohlédnout obsah vlastní peněženky. Podívejte se například na hranu

české dvacetikoruny - nejen že mince není kulatá, ale má velké množství plošek (abyste to nemuseli počítat - jde o třináctihran). A dvacetikoruna není sama - podívali jste se opravdu pořádně na hranu obyčejné dvoukoruny? Tak v tomto případě se jedná o decentně zaoblený jedenáctihran. A dále - ne každý kousek kovu, který jako mince na první pohled vypadá, mincí skutečně také je! Například takové medaile či žetony vypadají skoro stejně jako mince, ale mincemi nejsou, chybí jim jeden základní atribut peněz - nejsou uznanými a ani alespoň obecně přijímanými penězi. À propos - peníze. Co to jsou vlastně peníze a jak a proč vznikly? I na tyto otázky se pokusí odpovědět následující stránky, třeba hned v první kapitole se dozvíte, proč a jak byla vynalezena mince. A pokud byste některým pojmům používaným v této knížce hned napoprvé zcela nerozuměli, v příloze k této knížce najdete krátký slovníček obsahující několik užitečných definic.

Vážení čtenáři, pokud byste měli nějaké dotazy či upřesnění k tématům, kterým se v této knížce věnuji, uvítám vaše názory na mé e-mailové adrese: mince@atlas.cz. Budu také rád, pokud mě upozorníte na případné chyby či nepřesnosti, kterých jsem se při psaní této příručky mohl dopustit. Za všechny ohlasy předem děkuji.

Elektronické přílohy a další informace o sbírání mincí najdete též na mé webové stránce na adrese: www.moneta.cz.

Pojďme tedy spolu vstoupit do magického světa mincí a jejich sbírání. A jako pozvání si připomeňme motto této knížky: „Sbírání mincí je koníčkem králů a králem mezi koníčky.“

Jak vznikaly peníze

Předtím, než si povíme něco o vlastním sbírání mincí, myslím, že nebude na škodu, když se nejprve v několika větách zmíním o tom, proč a jak mince, a vlastně peníze jako takové, vůbec vznikly.

V pravěku po dlouhá staletí lidé nepotřebovali žádné peníze. Přebytky svých úlovků, výpěstků či výrobků nejprve rozdávali ostatním členům rodiny či kmene, později začali jednotlivé předměty mezi sebou vyměňovat. Určitá pravidla dostal výměnný obchod až později ve starověku. Při každém výměnném obchodu však bylo třeba vždy dohodnout cenu jednoho druhu zboží v množství zboží, za které bylo měněno, případně cenu poskytnuté služby. Tak mohl být při konkrétně směně třeba stanoven poměr 1 nůž = 5 surových kožešin či 1 nůž = dvoje dřeváky nebo třeba 1 kráva = 3 ovce apod. Takové obchodování však bylo značně nepraktické a často bylo velmi obtížné dosáhnout vzájemně přijatelné dohody. Místně se proto obvykle vyčleňoval určitý typ zboží, který byl uznáván jako všeobecný ekvivalent a na nějž se cena ostatního zboží převáděla. Takto vlastně spontánně vznikly první peníze. Někde to byly právě výše zmiňované kožešiny, jinde třeba mušle, balíčky čajových lístků, cukr či jiné potraviny, opracované kameny, bronzové či železné předměty denní potřeby, polodrahokamy, jantar či zlaté nuggety. Na některých místech se v tomto smyslu platilo dobytkem či jinými domácími zvířaty (v některých arabských zemích se třeba bohatství donedávna určovalo podle počtu vlastněných velbloudů). Latinské pojmenování peněz (*pecunia*) se ostatně odvozuje od latinského slova *pecus* (dobytek). Ostatně i indické platidlo rupie dostalo své

jméno zřejmě podle dobytka (ze sanskrtského *rupa*). Na území dnešního Íránu zase plnily funkci peněz speciální hliněné známky. Jak se dozvíte v poslední kapitole, ve které popisují historii peněz na našem území, u starých Slovanů byly prvními penězi kousky plátna či plátěné šátky. Od plátna se také odvozuje slovo „platit“. A takto bychom mohli pokračovat.

V souvislosti s rozvojem obchodování i mezi vzdálenějšími regiony či zeměmi se postupem času staly všeobecně uznávaným druhem zboží kovy a z nich ponejvíce kovy drahé – tedy především zlato a stříbro. Kov jako platidlo měl jistě mnohé přednosti ve srovnání třeba s živým dobytkem či s kožesinami. Byl lépe přenositelný a zejména lépe dělitelný. Opakované odvažování příslušného množství drahého kovu a zjišťování jeho ryzosti však stále nebylo příliš praktické. Proto byly jednotlivé kousky zlata či stříbra zpočátku označovány jakýmsi puncem, který měl zaručit jejich hmotnost a ryzost. A od takto označených kusů kovu byl pak už jen krůček k plnohodnotným mincím. Plnohodnotná (kurantní) mince je tedy úředně označený kousek kovu, který má přesně danou hmotnost a ryzost. Za tyto parametry se zaručuje ten, kdo minci vydává (tedy dříve např. panovník, město, vyšší šlechtic či církev, v moderní době stát či měnová unie). První doložené peníze, nebo chcete-li mince, vznikly kolem roku 1000 př. n. l. ve staré Číně. Neměly sice ještě zcela dnešní podobu (vedle kroužků s dírou uprostřed se jednalo např. i o malé bronzové nože či sekyrky), ale peníze to byly. Tyto kovové kroužky či nože totiž již plnily beze zbytku všechny důležité funkce

Ukázka čínských primitivních platidel ve tvaru nože. Jedná se o kopii, která se prodává jako suvenýr.

peněz - měřila se jimi hodnota zboží, měly funkci platidla, byly všeobecně uznávané, obíhaly a plnily i funkci uchování hodnoty.

Za vynálezce mincí v evropském pojetí lze označit antické Řeky. Nejstarší mince byly nalezeny v Lýdii v Malé Asii (na území dnešního Turecka) a byly vyrobeny z přírodní slitiny zlata a stříbra, tzv. elektrónu. Na těchto prvních mincích byly vyraženy obrazy zvířat (např. lva). Z Malé Asie se mince postupně rozšířily do ostatních částí antického Řecka. Ve starověkém Řecku, a zejména později v antickém Římě, se razily skutečně po výtvarné stránce nádherně zpracované mince. Antické mincovnictví je však pro sběratele poněkud nepřehledné. Např. ve starém Římě byly mince v zásadě raženy ze tří drahých kovů - ze zlata, stříbra a z mědi (resp. také hojně z jejich slitin - bronzu či mosazi). V různých epochách však byly stanoveny různé vzájemné poměry jednotlivých oběžných mincí ražených z těchto kovů. V císařském období se např. 1 zlatý aureus rovnal 25 stříbrným denárům, 1 denarius byl roven 4 mosazným sesterciům a 1 sestercius se počítal 4 bronzové asy atd. Římské mince byly hojně napodobovány okolními barbarskými kmeny. Po pádu Římské říše její mincovní tradici nejprve převzala na východě Byzantská říše. Byzantské vlivy lze ostatně vystopovat na mincovnictví celé jihovýchodní Evropy - byzantské křesťanské motivy (Kristus, Panna Marie apod.) se objevovaly nejen na středověkých, ale dokonce i na některých novověkých středoevropských mincích, a to prakticky až do minulého století (mariánský motiv najdeme například nejen na bavorských tolarech z 18. století, ale i na uherských dvacetikrejcarech z 19. století, či dokonce na již zcela moderním maďarském dvoupengő z 30. let 20. století). Na západě později na římskou tradici ražby mincí navázala Franská říše a jejím prostřednictvím další státy západní Evropy.

Dlouhá staletí se v Evropě platilo prakticky pouze plnohodnotnými mincemi. Plnohodnotné zlaté či stříbrné mince však měly poměrně velkou hodnotu, a nebylo je možné proto použít k drobným platbám. Ražba jejich plnohodnotných dílů (např. půlgrůů) se ekonomicky zase nevyplácela; mimo jiné i proto byly tyto mince často šizeny, a to jak na hmotnosti, tak

Drobné římské mince.

na ryzosti. Důsledkem bylo, že si potřeba drobných mincí v oběhu později vynutila ražbu drobných (neplnohodnotných, kreditních) mincí z obecných kovů (zpočátku ponejvíce z mědi a bronzu), které nemusely mít předepsanou ryzost. Tyto mince však byly vyměnitelné ve stanoveném poměru za mince plnohodnotné. U nás byly prvními kreditními mincemi až měděné grešle a krejcarey ražené za vlády Marie Terezie od poloviny 18. století. S rozvojem obchodu v sedmnáctém (a zejména pak v osmnáctém) století byly v jednotlivých evropských státech postupně také zaváděny papírové peníze. Ty již neměly prakticky žádnou hodnotu co do obsaženého materiálu. Za jejich hodnotu se však zaručovaly příslušné instituce (zpočátku zejména banky), které je vydávaly. Na těchto papírových penězích bylo výslovně uvedeno, že vydávající banka slibuje vyplatit po předložení bankovky příslušnou sumu ve zlatě či v plnohodnotných penězích. Právo vydávat papírové peníze dostávaly od panovníka, resp. od státu příslušné emisní banky (odtud název bankovka), někdy papírové peníze vydával přímo stát (odtud označení státovka). Bankovky musely být z počátku kryty v plném rozsahu příslušnými

zásobami drahých kovů. Dlouhá léta existovaly v jednotlivých státech tzv. stříbrné či zlaté standardy, tj. měna byla vždy definována podle obsahu drahého kovu, za který byla zprvu bez omezení, později alespoň v omezeném rozsahu vyměnitelná. Stříbrný standard je historicky starší, na zlatý standard státy postupně přistoupily až v souvislosti se značným nárůstem ceny zlata oproti stříbru v druhé polovině 19. století. V důsledku hospodářské krize ve 30. letech 20. století byl zlatý standard postupně opuštěn všemi státy. Praxe tedy ukázala, že takovéto krytí není pro oběh peněz z hospodářských důvodů udržitelné a vlastně ani nutné. Oběh krytých peněz tak nahradil nucený oběh (ze zákona). Jednou z posledních zemí, která zrušila krytí své měny zlatem, byly Spojené státy americké. Stalo se tak v roce 1973. Bankovky však doposud, aby mohly plnit hodnotu peněz, musí být kryty zbožím, silou ekonomiky nebo alespoň všeobecnou důvěrou. Nad stabilitou měny bdí v každém státě či měnové unii jedna centrální banka, která by měla být do určité míry nezávislá na státu.

V 19. století se také objevil nový fenomén – šeky. Šek je vlastně příkaz bance vyplatit doručiteli šeku určitou částku z účtu výstavce. V polovině 20. století byly nejprve v USA, později v západní Evropě a prakticky po celém světě zaváděny první plastové karty. Nejprve v podobě karet úvěrových (kreditních), později i karet platebních (debetních). Platební karta tak vlastně přebírá funkci šeku (jde o příkaz vyplatit peníze, které jsou na účtu). Platba kreditní kartou zase znamená faktické čerpání úvěru poskytnutého bankou. V poslední době pro zaplacení již často ani nepotřebujete debetní či kreditní kartu v její fyzické podobě – stačí znát příslušnou kombinaci hesel a můžete pohodlně zaplatit např. přes internet či pomocí mobilního telefonu a peníze se virtuálně přesunou přímo z účtu na účet. Zvláštní kapitolou jsou různé pokusy o virtuální platební síť s vlastní kryptoměnou. Nejznámější z nich je tzv. bitcoin. Unikátností bitcoinu je jeho plná decentralizace. Tato měna je teoreticky navržena tak, aby ji nikdo (ani autor nebo jiní jednotlivci, skupiny či vlády) nemohl ovlivňovat, padělat, aby nikdo nemohl

zabavovat účty, ovládat peněžní toky nebo způsobovat inflaci. V síti bitcoinu neexistuje žádná centrální banka, ani nikdo, kdo by mohl o síti jakkoliv rozhodovat. Konečné množství bitcoinů je předem známo a uvolňování bitcoinů do oběhu je definováno ve zdrojovém kódu sítě. V síti probíhají platby za minimální nebo žádné náklady. Souhrnně se bezhotovostním platbám či platbám kartou nebo kryptoměnou říká elektronické peníze. Ty se ale sbírat nedají, takže o těch tato knížka nebude.

Přestože platby hotovými penězi jsou celosvětově co do objemu čím dál menší a jejich význam z hospodářského hlediska klesá, domnívám se, že v několika nejbližších desetiletích nelze očekávat fyzický zánik mincí a bankovek. Jejich používání pro drobné platby či pro středně velké platby mezi občany je totiž stále velmi praktické. V této souvislosti je zajímavé sledovat trend oběhu hotových peněz v některých vyspělých státech - např. v reálném oběhu v USA nejsou příliš používány bankovky od 50 dolarů výše, většina drobných plateb se vejde do 20 dolarů, pokus o zaplacení stodolarovkou v taxi či v rychlém občerstvení je často téměř neřešitelný problém. Poslední dobou se i v kavárnách či v bistrech čím dál tím víc prosazují platby bezkontaktní platební kartou, mobilem s NFC technologií nebo bezkontaktní nálepkou. Zajímavá je také např. situace v Jižní Koreji, která patří mezi světové lídry v bezhotovostním, a zejména pak v elektronickém, bankovníctví. Dlouho zde byly v oběhu pouze tři nominály bankovek v hodnotě 1 000, 5 000 a 10 000 wonů (tedy přibližně v hodnotě 1, 5 a 10 amerických dolarů). Bankovka v nominálu 50 000 wonů byla

Mušličky kauri byly snad nejdéle používaným platidlem všech dob.

dána do oběhu až v roce 2009. K ohlášenému vydání stotisícové bankovky do počátku roku 2015 nedošlo. Vyšší bankovky neexistují, údajně téměř 90 % plateb v hodnotě vyšší než 100 000 wonů (100 dolarů) probíhá bezhotovostně.

Je třeba zdůraznit, že výše nastíněný vývoj od předmincovních (premonetárních) platidel k elektronickým penězům neprobíhal všude rovnoměrně a ve stejnou dobu. Po pádu Římské říše se např. vzdálenější části Evropy nejprve prakticky vrátily k platbě neraženým kovem, k premonetárním platidlům, či dokonce k naturální směně a k mincím se znovu dostaly až pod vlivem Byzantské či později Franské říše. Nemusíme ale chodit tak daleko do minulosti – na některých tichomořských ostrovech se tzv. mušličkami kauri platilo ještě v minulém století, a to v době, kdy byly např. ve Spojených státech zaváděny první kreditní karty. Mušličky kauri tak jsou zřejmě dosud nejdéle používaným platidlem na světě. Ke zlatým mincím, resp. ke zlatu všeobecně se lidé uchylují dodnes, nejčastěji v nejistých dobách, jakými jsou války, revoluce či hospodářské krize, tedy v obdobích, v nichž státem uznaná měna často ztrácí hodnotu, což zlatým mincím, resp. zlatu nehrozilo. Ve 20. století, a zejména pak po druhé světové válce, tuto úlohu zlata do značné míry převzal americký dolar, který se tak stal prakticky světovou rezervní měnou. V této souvislosti si můžeme např. připomenout dolarizaci postsovětské ekonomiky v 90. letech minulého století. Počátkem 21. století přebírá postupně tezaurační úlohu zejména ve východní a jihovýchodní Evropě od dolaru euro.

A konečně – směna či výměnný obchod jsou pořád součástí našeho života. A nejde jenom o výměnu sběratelskou. Směnný obchod je také neodmyslitelnou součástí mezinárodního obchodu – vždyť např. tzv. barterové obchody nejsou v postatě ničím jiným než naturální směnou!

Podrobnější historii peněz, tentokrát na území Čech, Moravy a Slovenska, se věnuji v poslední kapitole této knížky.

Numismatika a sbírání mincí

Definice numismatiky je na první pohled jasná. Numismatika je podle ní základní historická věda, která se zabývá mincemi, jejich původem, vzhledem a užíváním. Dříve byla numismatika většinou řazena mezi tzv. pomocné vědy historické, nyní již vědci dospěli k názoru, že numismatika je pro historii opravdu velmi důležitá, a je tedy zcela oprávněně, stejně jako např. archeologie, nadále řazena mezi základní historické vědy. Numismatická věda se tedy zabývá platidly, resp. peněžními znaky. V nejužším a původním slova smyslu pouze platidly kovovými, tedy mincemi (z latinského *numus* = peníz či původně z řeckého *nomisma* = mince). V širším slova smyslu se numismatika zabývá i dalšími platidly, tedy především platidly papírovými, eventuálně předmincovními platidly či moderními platebními prostředky (např. platebními kartami). V nejširším slova smyslu se numismatika zabývá i dalšími předměty, jako jsou medaile, účelové známky či žetony, které se mincím podobají a které se z mincí vyvinuly. Někdy jsou pod pojem „numismatika“ zahrnovány ne zcela správně i vyznamenání, či dokonce odznaky. K takto širokému vymezení oboru numismatiky se však já nepřikláním. Numismatika jako taková by měla zahrnovat pouze platidla, tedy mince a papírová platidla, a to včetně platidel nouzových, předmincovních a moderních. Problematické mincím podobných kotoučků, které mincemi vlastně nejsou, se podrobněji věnuji v kapitole Mince, které nejsou mincemi.

Význam numismatiky pro historickou vědu je skutečně poměrně velký. Možná i větší, než se laikům jeví na první pohled. Studium mincí nám přináší poznatky o konkrétní historické epo-

še a o místě, kde tyto mince platily. Studium mincovních nálezů a jejich složením se dozvídáme také např. o mezinárodním obchodě v dávných dobách. Nezastupitelný význam numismatiky se tradičně ilustruje na příkladu, kdy např. podobu některých římských císařů neznáme z jiných pramenů než právě z jejich portrétů na římských mincích.

V obecně používaném slova smyslu se ale pod pojmem numismatika rozumí nejen historická věda, ale i prosté sbírání mincí. Pojem „numismatik“ v tomto smyslu tak zahrnuje jak vědce-historika zabývajícího se numismatikou, tak i „pouhého“ sběratele mincí. V této knížce používám výrazů „numismatik“ a „numismatika“ v obou těchto významech, z kontextu se dá vždy poznat, koho mám na mysli. V každém případě však platí, že člověk, který se chce za numismatika považovat, by neměl být pouhým shromažďovatelem mincí, ale měl by o mincích především také něco vědět.

Platební karty patří v současnosti k nejmodernějším platebním prostředkům.
Mince a bankovky však hned tak z používání nevytláčí.

Slavné sbírky mincí a slavní sběratelé

Bez nadsázky se dá říci, že sbírání mincí je prakticky stejně staré jako mince samy. Z čínského období se o sbírání mincí ještě nedochovaly žádné zprávy. Ovšem již z období antického Řecka, a zejména pak z římského období, máme důkazy o sbírání mincí jak v písemné, tak i v hmotné podobě souborů, které mohou být považovány za první sbírky. V 16. a 17. století již bylo sbírání mincí rozšířeno na evropských panovnických dvorech a mezi vyšší šlechtou. Motto této knížky, hovořící o tom, že numismatika je koníčkem králů, tak opravdu není nadsázkou! Na tomto místě bych pro ilustraci rád zmínil alespoň několik nejslavnějších soukromých sběratelů mincí. Jedním z prvních středověkých sběratelů mincí byl papež Bonifác VIII. (1294–1303). Dalším významným numismatikem byl renesanční básník Petrarca (1304–1374), mince dále sbírali např. uherský král Matyáš Korvín (1443–1490), anglický král Karel I. (1600–1649) i jeho odpůrce Oliver Cromwell (1599–1658), malíř Peter Paul Rubens (1577–1640), císař Rudolf II. (1552–1612) a další Habsburkové, příslušníci florentského rodu Medici, francouzští králové Jindřich IV. (1589–1610) a Ludvík XIV. (1643–1715), italský král Viktor Emanuel III. (1869–1947), Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832) a mnozí další. Ve své době velmi známým soukromým sběratelem mincí byl i miliardář Mayer Amschel Rothschild (1745–1812). V 19. století se soukromé sbírání mincí rozšířilo i mezi střední vrstvy obyvatelstva a v průběhu 20. století se stalo po filatelii druhým nejrozšířenějším sběratelským oborem.

Základy velkých muzejních numismatických sbírek vznikají v 18. století a jejich velký rozvoj opět spadá do století devatenáct-

tého. Největší numismatickou sbírkou světa v současné době je numismatická sbírka Britského muzea. Jako druhá největší bývá obvykle uváděna numismatická sbírka Národní knihovny v Paříži. Další významné sbírky jsou např. v Uměleckohistorickém muzeu ve Vídni, v petrohradské Ermitáži, v muzeích v Berlíně, Mnichově, Bruselu, Madridu a v podstatě v každém významnějším evropském městě. Neopomenutelnou sbírku mincí vlastní a vystavuje i Římské národní muzeum v Paláci Massimo Alle Terme. Tato velmi kvalitní sbírka především italských mincí vznikla na základě daru jednoho z největších korunovaných numismatiků – výše zmíněného italského krále Viktora Emanuela III., který ji věnoval italskému národu po své nucené abdikaci v roce 1946.

Viktor Emanuel III.

A jak je tomu u nás? Na prvním místě je třeba především zmínit opravdu kvalitní numismatickou sbírku Národního muzea v Praze. Jedinou vadou na kráse byl před rekonstrukcí historické budovy Národního muzea velmi malý výstavní prostor numismatického kabinetu a také časově omezený přístup k numismatickým sbírkám. Doufejme, že tomu bude po dokončení rekonstrukce jinak. Tato dnes impozantní sbírka čítající přes milion kusů mincí vznikla prakticky současně se založením Národního muzea. Základ sbírky tvořilo 6 000 kusů mincí ze sbírky Královské české společnosti a hodnotný dar 3 760 mincí a medailí od Františka hraběte Šternberka-Manderscheida. Neopominutelnými jsou i příležitostné dary českých vlastenců a zejména systematická práce správců této sbírky po celé 19. a 20. století. Je však třeba zmínit i stinnou stránku budování této sbírky, kdy i v numismatických sbírkách Národního muzea skončily mnohé konfiskáty znárodněné soukromým sběratelům v 50. letech minulého století.

Sbírka Národního muzea mapuje vývoj českého mincovnictví od prvních denárových ražeb po současnost a obsahuje i ně-

které numismatické unikáty, na které se chodí dívat numismatici z celé Evropy i ze zámoří. Není účelem této publikace vyjmenovávat vzácné mince, které najdeme ve sbírkách Národního muzea. Případné zájemce odkazují na jeho internetovou stránku <http://www.nm.cz>, kde najdou opravdu přehledný výčet numismatických unikátů, kterými se Národní muzeum chlubí. Zmínil bych snad pouze skutečnost, že v této sbírce jsou i tak vzácné mince, jako jsou zlaté lucemburské ražby, dukát Vladislava II. Jagellonského s letopočtem 1511, který je první datovanou českou mincí, velmi vzácný groš Ladislava Pohrobka, šlikovský dvoutolar s letopočtem 1520, vzácný olomoucký tolar a deseti-dukát moravských stavů z roku 1620 či československý dukát z roku 1923 s číslem „1“, který Národnímu muzeu daroval prezident Masaryk. Součástí sbírky mincí Národního muzea je samozřejmě i obsáhlá sbírka mincí ostatních evropských států.

Náprstkovo muzeum (jako organizační součást Národního muzea) spravuje obsáhlou sbírku mincí z mimoevropských států. Opominout bychom ovšem neměli ani numismatické sbírky dalších českých muzeí – hodnotnou sbírku a zejména pěkně udělanou expozici má např. Moravské zemské muzeum v Brně. Návštěvu této expozice mohu jen doporučit – oproti stísněným prostorám pražského Národního muzea působí brněnská numismatická sbírka jako balzám na duši. (A ještě praktická rada – údajně z důvodů citlivého alarmu pracovníci muzea dveře do expozice často zavírají – expozice je však přístupná, stačí požádat v pokladně, rádi vám otevřou.) Zajímavé numismatické sbírky jsou i ve Slezském zemském muzeu v Opavě. Svým způsobem jedinečná je také sbírka církevních ražeb Olomouckého arcibiskupství na zámku v Kroměříži.

Mincovní nálezy a poklady

Slovo „poklad“ na většinu z nás dýchá dobrodružstvím a snad až pohádkovou romantikou. Skoro každý si představí obrovskou truhlici plnou zlata a drahého kamení či památnou horu, otevírající se šťastlivcům jednou v roce, aby jim odkryla svá nezměrná bohatství. Řekněme si nejprve, proč takový poklad vzniká. Ve většině případů tomu skutečně není tak, že by neznámý dobrodinec ukryl do země velké množství zlata z toho důvodu, aby udělal za pár set let radost svým potomkům. Pomineme-li poklady v hrobech, které měly provázet nebožtíka i na onom světě, bylo nejčastějším důvodem uložení pokladu jeho ukrytí před momentální nepříznivou situací (např. ve válečných dobách). Ten, kdo poklad ukládal, předpokládal, že se pro něj v budoucnu také vrátí a že jej bude užívat. Ve většině případů byl také takto uložený poklad vyzvednut relativně krátce poté, co byl uložen (ať už tím, kdo jej ukládal, nebo někým jiným). Nás však zajímají zejména poklady mincí, které nebyly současníky vyzvednuty a které přečkaly několik staletí.

Z numismatického hlediska se za mincovní poklady obvykle označují nálezy většího množství mincí. Pro numismatiku jako historickou vědu má studium mincovních nálezů, a zejména pak pokladů, obrovský význam. Nálezy jednotlivých mincí jsou jistě také zajímavé, ale velký historický význam nemají. Těžko se z nich dá přesně určit, zda i ostatní předměty nalézající se v okolí mincovního nálezů skutečně pocházejí ze stejného období jako nalezená mince.

V souvislosti s mincovními nálezy je třeba upozornit na platnou právní úpravu. Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové

pěči v platném znění výslovně nařizuje jakékoliv archeologické nálezy, tedy včetně nálezů numismatických, ohlásit Archeologickému ústavu nebo nejbližšímu muzeu a jako celek odevzdat státu. Není přitom rozhodující, kde k takovému nálezu došlo, ať již to bylo na veřejném pozemku či například na vlastní zahradě nebo ve sklepení vlastního domu. V případě, že nálezce nebude postupovat podle zákona a nález v celku neodevzdá, hrozí mu trestní stíhání. Nálezce má ze zákona nárok pouze na odměnu do výše ceny materiálu (v případě mincí se toto ustanovení týká především mincí zlatých, platinových a stříbrných) či do výše 10 % kulturně historické ceny nálezů, určené podle znaleckého posudku. Nálezce má také právo na náhradu nutných nákladů, které mu vznikly v souvislosti s nálezem. O výši náhrady rozhoduje a náhradu vyplácí příslušný krajský úřad. Osobně považuji toto právní řešení za více než nešťastné. Pokud by byla odměna vyplácena v plné výši tržní hodnoty nalezených mincí, nebo by bylo alespoň uzákoněno ve světě běžné dělení, kdy např. třetina hodnoty nálezů připadne státu, třetina majiteli pozemku a třetina nálezci, zcela určitě by došlo k omezení zřejmého nešvaru, kdy nálezci pod vidinou toho, že také nemusí dostat nic nebo pouze malou část skutečné hodnoty, a přes hrozbu trestního stíhání, nález mincí raději zatají a mince prodají pod rukou. Tak se potenciálně cenný historický doklad nejen nedostane do rukou historiků, někdy neskončí ani u soukromých sběratelů, ale často bývá nenávratně zničen (např. v případě, kdy se nálezce rozhodne nalezené zlaté mince prodat za cenu obsaženého kovu).

A jaké nejzajímavější poklady mincí se našly na území bývalého Československa? Je třeba si hned v úvodu říci, že o těch nejzajímavějších možná vůbec nevíme, protože se do rukou numismatiků-vědců nikdy nedostaly. Z neznámějších pokladů ale stojí za to jmenovat tzv. košický poklad objevený v roce 1935 a čítající téměř 3 000 zlatých mincí. Vzhledem ke složení nálezů, který pochází z konce 17. století, máme hmotné důkazy o kontaktech středoevropského regionu prakticky s celou Evropou. Největší evropský poklad zlatých mincí, který se skládal výhradně z keltských zlatých ražeb, byl nalezen také v Čechách,

a to roku 1771 v Podmoklech na Rakovnicku. Tento nález byl však z větší části přetaven na tereziánské zlaté mince a zčásti rozkraden. Další nález keltských duhovek pochází z roku 1877 z Hradiště u Stradonic. Z dalších nálezů na našem území ještě zmiňme odkrytí středověké padělatelské dílny v Koněpruských jeskyních či poděbradský nález z roku 1936 čítající 1 400 kusů denárů z 10. století.

Sbírání mincí

Sbírání mincí, především pak sbírání mincí moderních (jak jsou obvykle označovány mince od roku 1800 do současnosti), je celosvětově velmi rozšířenou zálibou. Je tomu tak zejména pro relativně snadnou dostupnost sběratelského materiálu. Mincemi se platilo a platí prakticky na celém světě. Neznám stát, na jehož území by se někdy za posledních 100 let neplatilo mincemi. I velká většina současných států vydává svoje mince či na jejich území platí nějaká společná měna, případně alespoň na svém území používá mince jiných států. Většinou i státy, kde se ražba mincí nevyplatí vzhledem k inflaci, a kde tedy obíhají pouze papírové peníze, vydávají z obchodních či prestižních důvodů alespoň mince pamětní (v roce 2015 to bylo např. Bělorusko).

A jak se budoucí sběratel ke sbírání mincí obvykle dostává? Pro někoho může být prvotním impulsem to, že najde na chalupe v kredenci pár starých mincí po babičce, někdo si přiveze ze zahraniční dovolené hrst drobných, jiného ke sbírání mincí přivede kamarád, který je už sbírá a rád by si je s někým vyměňoval. Někdo si třeba přečte o sbírání mincí populární knížku, a následně se začne numismatice podrobněji věnovat (nezastírám, že bych byl moc rád, kdyby k popularizaci sbírání mincí alespoň nepatrnou měrou přispěla i tato knížka). Je zajímavé, že v dospělosti se překvapivě mnoho lidí vrací i ke svým dětským sbírkám a snaží se v nich pokračovat už na vyšší úrovni. Nežádka se také stává, že budoucí sběratel třeba zdědí po příbuzném nějaké mince nebo i celou sbírku a při úvahách, co s ní, záhy zjistí, že se ji prodat ani nevyplatí, a raději začne mince sám

sbírat. Někdo může sbíráním mincí naopak pokračovat v dlouhé rodinné tradici trvající několik generací.

ZAČÍNÁME TVOŘIT SBÍRKU

Kde a jak mince do své sbírky získávat? První rada je jednoduchá – stačí se trochu porozhlédnout kolem sebe, prohledat šuplíky na chalupě, občas se podívat do peněženky a zachovalé mince si odložit stranou. Také stojí za to např. v bance či na poště požádat pokladní o zachovalou kovovou padesátikorunu či o desetikorunu a dvacetikorunu vydanou k výročí milénia. Ze zahraniční dovolené si přivezte zachovalé mince, které tam obíhají. Svoji sběratelskou zálibu můžete také rozhlásit mezi přáteli a spolupracovníky, jistě vám pár mincí přinesou. Zpočátku vám půjde sbírání mincí velmi rychle a svých prvních sto kusů mincí budete mít jistě za pár dní a navíc prakticky zadarmo.

Po určité době ale zjistíte, že zadarmo se od známých dají získat stále jen ty samé mince, a budete se muset rozhodnout, kterým směrem by se vaše nově založená sbírka měla ubírat, na jaké období, druh mincí či státy by se měla specializovat. Pokud máte ve svém okolí někoho, kdo sbírá mince, je prvním řešením výměna. Se získáváním mincí zadarmo či s výměnou ale numismatik-začátečník dlouho nevystačí. Nakonec musí začít mince nakupovat (a obvykle své numismatické přebytky také prodávat). Mince či běžné bankovky je v současné době možné koupit v různých starožitnictvích či bazarech, ale tam bývají někdy i docela běžné mince až několikanásobně předražené. Je to často způsobeno prostě tím, že antikvář či majitel bazaru není v numismatice příliš znalý, a proto raději ceny nadsadí, aby neprodělal. Na druhou stranu, pokud máte dostatečné numismatické znalosti, dá se i v takovém bazaru nakoupit dobře – může se stát, že antikvář přehlédne lepší ročník či např. mincovnu. Ovšem lepší volbou pro nákup mincí jsou specializované numismatické prodejny. Tam se dají mince koupit za ceny bližší těm reálným, obvykle však také ne zdaleka nejlevněji. Totéž platí o mincovních aukcích

pořádaných soukromými firmami, na něž má přístup kdokoliv včetně zahraničních dražitelů. Nejlepší i cenově nejvýhodnější (a to nejen pro začátečníky) bývá nákup mincí na členských schůzích a aukcích přímo od členů jedné ze dvou numismatických společností působících na našem území. Jsou jimi Česká numismatická společnost (ČNS) a Česká společnost přátel drobné plastiky (ČSPDP). Členství v těchto společnostech je podmínkou pro účast na dražbách na jejich členských aukcích. Prostředí na schůzkách ČSPDP je komornější, ceny mincí prodávaných na malých aukcích jsou většinou nižší. Na schůzkách ČNS bývá zase k dispozici více numismatického materiálu, charakter těchto schůzek je však obvykle více formální.

A nakonec není možné nezmínit se o největším světovém numismatickém trhu – internetu. Přes internet se dnes dá koupit či vyměnit skoro všechno, tedy i mince.

Ve všech případech je ale nutné, aby jak numismatik-začátečník, tak zkušenější sběratel měl o mincích, které nakupuje či vyměňuje, poměrně velké znalosti. Nákup kvalitních katalogů a studium odborné literatury a časopisů jsou pouze jedním ze základních předpokladů. Nejdůležitější a naprosto samozřejmé je nadšení pro věc samotnou.

SBÍRÁNÍ MINCÍ JAKO INVESTICE

Jak by se mohlo zdát z předchozích řádků, sbírání mincí může být finančně poměrně náročný koníček. Nemusí tomu tak však být vždycky. Celkem solidní sbírka mincí se dá po čase vytvořit i s měsíčním rozpočtem kolem 1 000 Kč. Nelze ani přehlédnout fakt, že kvalitní numismatická sbírka může být i trvalou hodnotou. Je však třeba na tomto místě zdůraznit, že mince (a to ani zlaté) nejsou vhodným artiklem pro spekulativní investice, jejichž cílem je primárně vytváření zisku! Cena mincí, jakož i cena jakéhokoliv zboží, je určována tržními principy, tedy nabídkou a poptávkou. U platných mincí hraje roli v určení jejich ceny (zejména u vyšších nominálů) také jejich jmenovitá

hodnota, která samozřejmě kolísá v závislosti na kursu dané měny. Ovšem těžko lze dopředu určit, která konkrétní mince bude za několik let cenná. Rovněž hodnota pamětních mincí kolísá a lze jen těžko odhadnout, u které konkrétní pamětní mince bude cena stoupat a u které naopak klesne.

Česká dvousetkoruna ke 150. výročí narození Leoše Janáčka (provedení PR00F).

U některých zlatých mincí vydávaných ve velkých nákladech se jejich cena přímo odvíjí od ceny obsaženého kovu. Jedná se například o běžné ročníky rakouskouherských desetikorun či dvacetikorun, které byly primárně určeny pro oběh, či o zlaté mince, které byly a dosud jsou vydávány k investičním účelům, jako např. rakouskouherské zlaté mince s ročníky ražby 1912 a 1915, které doposud vydává vídeňská mincovna. Dalším příkladem jsou speciální investiční mince (bullion coins) vydávané od 60. let 20. století. U těchto zlatých mincí jsou dokonce většími prodejci (např. zahraničními komerčními bankami či směnárskými řetězci) denně vyhlášovány jejich nákupní a prodejní kursy. Většina zlatých mincí je také jakožto investiční instrument v zemích EU (tedy včetně České republiky) osvobozena od DPH. Mně osobně jako nadšenci pro numismatiku tento typ investičních mincí nic neříká. Z ryze investičního pohledu je však nakupování tohoto typu zlatých mincí zřejmě nejvýhodnější.

Samostatnou kapitolou jsou různé soukromé medaile z drahých kovů, jejichž prodejní cena je velmi vysoká s ohledem na jejich prakticky nulovou numismatickou hodnotu. Kupování

těchto medailí nemohu z numismatického hlediska laikům ani potenciálním investorům v žádném případě doporučit. Navíc jsou, na rozdíl od výše zmíněných investičních mincí, zařazeny do základní sazby DPH.

Základním předpokladem pro investování do mincí jsou tedy, stejně jako u „pouhého“ sbírání, numismatické znalosti. Pouhé shromažďování drahých mincí, koupených například v aukcích či v numismatických obchodech bez širších znalostí a vybíraných jen podle hesla „čím dražší, tím lepší“, může mít zcela opačný efekt než dobré zhodnocení investice. Takto vytvořená sbírka nemusí být po deseti letech reálně prodejná třeba ani za polovinu pořizovací ceny. Cena kvalitně sestavené numismatické sbírky však obvykle z dlouhodobého hlediska neklesá, spíše drží krok s inflací či se dokonce mírně reálně zvyšuje. Relativně bezpečně lze investovat do velmi dobře zachovalých starých mincí či do mincí dlouhodobě numismaticky hledaných. Na druhou stranu však lze na pohled líbivou sbírku běžných moderních mincí z exotických států jen stěží označit za dobrou investici. Takto vytvořená sbírka má spíš než hodnotu historickou význam esteticko-sběratelský a svému majiteli tak často přináší více radosti, než kdyby vlastnil drahé mince a strachoval se, zda jejich cena náhodou neklesla. Je třeba také zdůraznit, že ani kvalitní sbírka mincí není z hlediska její prodejnosti příliš likvidní. Prodej byť numismaticky hledané mince není možné většinou zrealizovat ze dne na den. Minimálně je třeba minci nabídnout nějaké numismatické prodejně či ještě lépe ji nabídnout k prodeji v aukci. Jedinou výjimkou jsou výše zmíněné zlaté investiční mince, které je možné prodat v pod-

Americká zlatá investiční mince o váze 1/4 unce a v nominální hodnotě 10 dolarů.

statě ze dne na den. Je ovšem otázkou, zda o shromažďování investičních mincí lze mluvit jako sbírání.

Osobně proto radím mince sbírat nikoliv z touhy po zisku, ale pro radost ze samotného sbírání. Pokud se při sbírání a zejména při nákupu mincí budete chovat racionálně a nebudete zbrkle nakupovat bez detailní znalosti toho, co nakupujete, neměla by vámi vytvořená sbírka s časem ztrácet na ceně. Pokud ale hledáte sběratelský obor vhodný ke spekulativním nákupům a prodejům, pak na numismatiku raději zapomeňte, protože je poměrně pravděpodobné, že v tomto oboru neuspějete.

Vzácnost mincí

Skoro každý numismatik se pravidelně setkává s otázkou, která mince na světě je nejvzácnější. Jedním z důvodů těchto dotazů je fakt, že filatelie, která je s numismatikou laiky často srovnávána, má svého proslulého Modrého Mauritia. Stejně populární nejvzácnější mince však neexistuje, a to prostě proto, že mnoho mincí se zachovalo pouze v jediném exempláři. Neplatí tedy přímá úměra, tj. čím méně mincí se zachovalo, tím jsou dražší. Pokud se mince vyskytuje jen v jednom či v několika exemplářích, a ty jsou drženy výhradně kulturními institucemi či jinými subjekty, které je nehodlají prodat, nemůže trh stanovit jejich cenu. Obecně se dá říci, že nejvzácnější mince jsou ty, kterých je k dispozici relativně málo, ale je jich alespoň tolik, aby s nimi mohl vzniknout relevantní trh. A také o ně musí být mezi sběrateli patřičný zájem. Stejně jako u jakéhokoliv jiného zboží, i u mincí tedy platí, že rozhodující pro určení jejich vzácnosti je vzájemný poměr nabídky a poptávky na numismatickém trhu.

A jaká je tedy v současné době nejdražší mince na trhu? Je jí zřejmě americký zlatý dvacetidolar z roku 1933 zvaný „Double Eagle“, prodaný v roce 2002 v aukci v New Yorku za neuvěřitelných 7,56 milionů dolarů. Tento konkrétní kus měl ale velmi pohnutý osud a dosažená cena je proto naprosto unikátní. Pro tento vydražený kus se zabíjelo, byl několikrát ukraden, byly o něj vedeny vleklé soudní spory a konečně byl náhodou odvezen ze sejfů ve Světovém obchodním středisku v New Yorku krátce před osudným 11. zářím 2001, kdy se tato známá newyorská dvojčata stala cílem ničivého teroristického útoku. Pro porovnání běžný Double Eagle z roku 1933 stojí „jen“ okolo milionu dolarů.

A opět obligátní otázka – jak je tomu u nás? Za nejvzácnější československou minci je tradičně považován pětihaléř z roku 1924. Jeho cena se ale pohybuje v podstatně nižších sférách, podle zachovalosti stojí obvykle něco přes dvě stě tisíc korun. Seznam dalších vzácných československých mincí najdete v tabulce. Závěrem velmi vážně míněné varování – u vzácných mincí si musíme dávat dvojnásobný pozor na možné padělky, a to nejen u vzácných mincí zahraničních! V současné době se totiž objevuje velké množství padělků vzácných československých mincí, některé jsou i zcela nepokrytě nabízeny k prodeji s tím, že se nejedná o originály, ale eufemisticky jsou označovány jako „novoražby“ či jako „pozdější ražby“. Toto označení má evokovat, že by se mělo vlastně jednat o pozdější doražbu mincí z původních razidel. Pravým důvodem takového označování mincí je snaha vyhnout se trestnímu postihu za to, že jsou prodávány falzifikáty. Díky použití moderních technologií nejen laik, ale někdy i zkušený sběratel často nerozezná na první pohled falzum od originálu. Proto při nákupu vzácných mincí někdy nepomůže ani mnohaletá zkušenost. Při nákupu opravdu vzácné mince proto doporučuji vyžadovat od prodejce i ověřený znalecký posudek potvrzující pravost prodávané mince. Ovšem ani znalecké posudky často nerozlišují původní minci od mince ražené sice z původních razidel, ale později.

Orientační ceny vzácných mincí zjistíme nejjednodušším způsobem ze sběratelských katalogů, kterým je věnována jedna z následujících kapitol.

Nejvzácnější československé mince:

Nominál a ročník ražby	Poznámka – proč je mince vzácná
5 haléřů 1924	V důsledku defektu razidel bylo raženo málo kusů
25 haléřů 1932	Zkouška, která se dostala omylem do oběhu
1 Kčs 1947 hliníková	Zkouška, která se dostala omylem do oběhu (niklová mince ze stejného ročníku je běžná)
5 Kč 1937	Zkouška, která se dostala omylem do oběhu
5 Kčs 1951	Zkouška nevydané mince, která pronikla mezi sběratele
10 Kč 1933	Raženo málo kusů

Další numismatiky hledané ročníky čs. mincí (ceny těchto mincí však již nemusí být nijak závratné):

Nominál a ročník ražby	Poznámka
3 haléře 1962	Zřejmě početnější zkouška, která se dostala omylem do oběhu
5 haléřů 1926	Raženo málo kusů
20 haléřů 1933	Raženo málo kusů
20 haléřů 1947	Zřejmě početnější zkouška, která se dostala omylem do oběhu
25 haléřů 1954	Raženo o něco méně kusů, vzácnější jen v hezkých zachovalostech
50 haléřů 1926	Raženo málo kusů
50 haléřů 1953	Raženo o něco méně kusů, vzácnější jen v hezkých zachovalostech
5 Kč 1927	Raženo málo kusů
5 Kčs 1952	Nevydaná mince, která se dostala mezi sběratele
5 Kčs 1986	Ražena jen pro sady v relativně malém nákladu

V poslední době se však objevují padělky i těchto mincí. Velmi časté jsou zejména padělky tříhaléře 1962 a hliníkové pětikoruny 1952.